

Phát triển tư duy phản biện cho trẻ 5 - 6 tuổi thông qua hoạt động làm quen với tác phẩm văn học ở trường mầm non

Hoàng Thị Tú*, Dương Thị Thuý Vinh*

*ThS. Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên

Received: 4/4/2024; Accepted: 9/4/2024; Published: 17/4/2024

Abstract: Developing critical thinking is one of the important tasks to help 5-6 years old children develop cognitively. In preschool, this task has been performed by teachers in many different activities, including getting acquainted with literary works. The process of integrating critical thinking needs to be carried out flexibly by teachers, coordinating many different methods and measures to improve the effectiveness of care and education for children.

Keywords: Preschool children, critical thinking, activities to get acquainted with literary works

1. Đặt vấn đề

Giáo dục mầm non là cấp học đầu tiên trong hệ thống giáo dục quốc dân, đặt nền móng cho sự phát triển về thể chất, nhận thức, tình cảm xã hội và thẩm mỹ cho trẻ em. Những kĩ năng mà trẻ được tiếp thu qua chương trình chăm sóc giáo dục mầm non sẽ là nền tảng cho việc học tập và thành công sau này của trẻ. Do vậy, phát triển giáo dục mầm non, tăng cường khả năng sẵn sàng đi học cho trẻ là yếu tố quan trọng trong việc phát triển nguồn nhân lực chất lượng cao cho đất nước.

Tư duy phản biện là một kĩ năng vô cùng cần thiết cho người học bất kể ở lứa tuổi và lĩnh vực nào. Đối với cách học truyền thống, tư duy phản biện hầu như không được chú ý tới. Tuy nhiên, trong thế giới hiện đại, với tác động của cuộc Cách mạng Công nghiệp lần thứ tư, khi mà mọi thứ thay đổi rất nhanh chóng và tính cạnh tranh cao xuất hiện trong cả công việc và nhiều khía cạnh của đời sống, việc sở hữu tư duy phản biện sẽ giúp chúng ta xử lý vấn đề hiệu quả hơn rất nhiều.

Việc phát triển tư duy phản biện ở trường mầm non đã được giáo viên (GV) quan tâm đến, tuy nhiên mới dừng lại ở các hoạt động phát triển nhận thức như hoạt động khám phá khoa học, xã hội, làm quen với các biểu tượng toán. Trong thực tế, các hoạt động khác như hoạt động làm quen với tác phẩm văn học cũng có thể phát triển tư duy phản biện cho trẻ nếu GV biết cách khai thác hợp lí. Trong nghiên cứu này, nhóm tác giả xin đưa ra một số cách thức tổ chức hoạt động làm quen tác phẩm văn học để hỗ trợ GV phát triển tư duy phản biện cho trẻ.

2. Nội dung nghiên cứu

Kết quả nghiên cứu dựa trên sự vận dụng đồng bộ các PP như PP quan sát, xin ý kiến chuyên gia, phân tích tư liệu trên trẻ.

2.1. Khái quát về tư duy phản biện

2.1.1. Khái niệm tư duy phản biện

Tư duy phản biện là khả năng suy nghĩ và phân tích, là quá trình tư duy nhằm chất vấn các giả định và giả thiết được đưa ra. Từ đó, bộ não mới hình thành các phản ứng cần thiết, trả lời cho vấn đề đó. Nói cách khác, rèn tư duy phản biện chính là cách chúng ta luyện tập cách suy nghĩ khi phải đối mặt với một vấn đề nào đó. Theo triết học, tư duy phản biện là một quá trình biện chứng gồm phân tích và đánh giá một thông tin nào dưới một cách nhìn khác. Cách suy nghĩ mới này giúp con người làm sáng tỏ các vấn đề, phán đoán và khẳng định vấn đề đó một cách chắc chắn hơn. Lập luận này được đưa ra dựa trên những phản biện rõ ràng, tỉ mỉ và công tâm.

2.1.2. Ý nghĩa của tư duy phản biện

Tư duy phản biện giúp chúng ta hình thành nên cá tính riêng, thúc đẩy sự sáng tạo và hình thành nên tri thức cũng như các kĩ năng cần thiết cho mọi lĩnh vực bao gồm học tập và lao động. Tư duy phản biện đóng vai trò cốt lõi trong việc đánh giá các ý tưởng mới, lựa chọn những ý tưởng tốt nhất và điều chỉnh nếu cần thiết để ý tưởng sáng tạo được hoàn hảo hơn.

Chính vì thế, rèn luyện tư duy phản biện đang ngày càng được quan tâm hơn và được các nhà giáo dục xác định là nhiệm vụ quan trọng trong quá trình chăm sóc và giáo dục trẻ mầm non.

2.2. Phát triển tư duy phản biện cho trẻ 5 - 6 tuổi thông qua hoạt động làm quen với tác phẩm văn học ở trường mầm non

Rèn luyện tư duy phản biện là một trong những bài học quan trọng đối với tất cả chúng ta, đặc biệt là đối với trẻ nhỏ. Hình thành lối sống “tư duy phản biện” giúp trẻ thông minh hơn và dần hình thành tính cách độc lập, biết tự giải quyết các vấn đề trong cuộc sống. Do vậy, nhiệm vụ của mỗi người GV mầm non là cần đầu tư hơn nữa cho việc giáo dục trẻ, rèn cho trẻ học cách tư duy phản biện trong học tập cũng như trong sinh hoạt đời sống thường ngày. Sau đây là một số biện pháp rèn tư duy phản biện cho trẻ 5 - 6 tuổi thông qua hoạt động làm quen với tác phẩm văn học ở trường mầm non.

2.2.1. Biện pháp 1. Xây dựng câu hỏi đàm thoại, kích thích khả năng tư duy, suy luận

Việc xây dựng câu hỏi đàm thoại rất quan trọng trong cho quá trình phát triển tư duy và khả năng ngôn ngữ của trẻ. Bởi ngôn ngữ phát triển làm cho tư duy phát triển và ngược lại, khi tư duy phát triển càng đẩy mạnh sự phát triển của ngôn ngữ. GV mầm non cần xây dựng câu hỏi đàm thoại cho trẻ trong mọi hoạt động, điều này nhằm khuyến khích trẻ tư duy, phát triển các kỹ năng ngôn ngữ, tăng cường kết nối với môi trường xung quanh và phát triển tư duy sáng tạo.

Đối với hoạt động làm quen với tác phẩm văn học, GV có thể đặt một số câu hỏi nâng cao đòi hỏi trẻ phải suy luận, phản biện lại các vấn đề mà giáo viên đưa ra. Khi thực hành tư duy phản biện, nhất định phải đưa ra những giả định. Tư duy phản biện được sinh bởi những nghi vấn và giả định là điều cần thiết để hình thành nên tư duy phản biện. Hãy luôn đặt trẻ trước nghi vấn và thắc mắc. Đây là cách để trẻ có thể phản biện tốt một vấn đề nào đó. Để tư duy phản biện được rõ ràng, chín chu nhất, việc đưa ra những câu hỏi giả định và lật lại vấn đề là điều không thể thiếu.

Ví dụ câu chuyện “Cáo, Thỏ, Gà Trống”, sau khi đàm thoại xong về nội dung câu chuyện, GV có thể đưa ra câu hỏi:

- *Vì sao Thỏ bị Cáo cướp mất nhà? Vì Thỏ tốt bụng hay vì Cáo gian ác?*

Trên cơ sở phân tích nội dung truyện, trẻ có thể phản biện lại qua câu trả lời: Không phải chỉ vì Thỏ tốt bụng, Cáo gian ác mà còn vì Thỏ mất cảnh giác, cho kẻ xấu vào nhà trú nhờ.

- *Nếu Thỏ không mở cửa cho Cáo thì sao?*

Với câu hỏi: Nếu ... thì..., trẻ sẽ tìm ra được luận đề xác định tình huống giả thiết (... thì Thỏ sẽ không bị Cáo cướp mất nhà.)

2.2.2. Biện pháp 2. Rèn luyện kỹ năng giải quyết

vấn đề

Rèn luyện kỹ năng giải quyết vấn đề là một trong những phương pháp tối ưu. Khi đối diện một vấn đề nào đó, cần nắm rõ thông tin chính xác về vấn đề gì, liên quan đến lĩnh vực gì? Sau đó, dựa trên những cơ sở khoa học và logic, hãy lên những câu hỏi để làm rõ vấn đề, từ những điều đó rút ra kết luận và nguyên nhân cho vấn đề trên.

Ví dụ khi cho trẻ kể chuyện sáng tạo, GV có thể kể phần đầu câu chuyện, rồi đặt câu hỏi: Người anh có lấy được vàng về không? Vì sao? Sau đó, cho trẻ thảo luận, nghĩ ra phần diễn biến và kết thúc. Sau khi trẻ chia sẻ những phần kết sáng tạo, GV mới kể tiếp câu chuyện. Với câu chuyện “Cây khế”, trẻ có thể nghĩ ra nhiều cách kết khác nhau như: *Người anh rơi xuống biển, dạt vào hòn đảo hoang rồi được người em đón về nhà; Người anh chỉ làm rơi túi vàng, bám được vào chân của chim phượng hoàng và chim đưa về nhà; Người anh được thuyền đánh cá cứu; ...*

2.2.3. Biện pháp 3: Sử dụng dẫn chứng thực tế

Trước khi nhận định hay kết luận cần phải dùng thực tế để chứng minh. Đó là cách rèn luyện tư duy phản biện tốt nhất đối với tất cả mọi người. Cùng đó, khi người khác đưa ra một khẳng định hay nhận định nào đó, bạn hoàn toàn có thể đặt ngược lại các câu hỏi cho họ. Ví dụ, khi kể câu chuyện “Tích Chu”, đoạn bà bị ốm, con sốt lên cao, bà khát nước,...GV có thể hỏi trẻ: *Khi ốm sốt, con cảm thấy thế nào? Khi chơi lâu, khát nước, con có biểu hiện gì? Khi đó, có thể gọi thật to, vang được không? ...* Từ kiến thức thực tế của trẻ, trẻ sẽ biết được là khi ốm sốt, khát nước sẽ rất mệt, không thể tự dậy lấy nước uống được, không thể gọi thật to được mà chỉ nói thều thào, ngắt quãng.

2.2.4. Biện pháp 4. Tạo tình huống có vấn đề để phát triển cho trẻ kỹ năng tự đặt câu hỏi

Trẻ em luôn tò mò về thế giới xung quanh, điều đó thể hiện ở việc trẻ đặt câu hỏi cho người lớn nhằm giải đáp thắc mắc của bản thân. Tuy nhiên, việc trẻ có sẵn sàng đặt câu hỏi cho người lớn không còn tùy thuộc vào mức độ hứng thú của trẻ đối với sự vật, sự việc đó. Và nhiệm vụ của GV là kích thích ham muốn tìm tòi, hiểu biết của trẻ thông qua việc tạo tình huống để trẻ đặt ra câu hỏi, từ đó rèn cho trẻ kỹ năng tự đặt câu hỏi, giúp trẻ phát triển tư duy, tò mò và sự toàn diện trong việc giải quyết vấn đề.

GV lựa chọn tổ chức cho trẻ tham gia nhiều dạng hoạt động đa dạng, mới lạ, phù hợp với trẻ 5 - 6 tuổi. Trong quá trình tổ chức cho trẻ, GV dẫn dắt trẻ, khái quát về mục đích của hoạt động, sau đó, động viên

trẻ, đưa ra những câu hỏi về điều mà trẻ muốn tìm hiểu bằng cách đặt ra những câu hỏi mẫu. Khi trẻ đưa ra câu hỏi, giáo viên cần đưa ra câu trả lời cho trẻ một cách đầy đủ nhất, chính xác nhất để trẻ bắt chước và học theo; Khuyến khích trẻ khác trả lời câu hỏi của bạn. Kết thúc hoạt động, GV khuyến khích trẻ đặt câu hỏi thêm hoặc chia sẻ cảm nhận về hoạt động vừa tham gia.

Bằng cách này, GV có thể rèn cho trẻ kỹ năng tự đặt câu hỏi và phát triển tư duy phản biện. Bước đầu tiên, GV sẽ đưa ra một tình huống cụ thể để trẻ quan tâm. Tình huống này phải phù hợp với đặc điểm trẻ 5 - 6 tuổi, kích thích sự tò mò, muốn tìm tòi của trẻ. Sau đó, GV sẽ khuyến khích trẻ đặt câu hỏi để tìm hiểu thêm về tình huống đó. GV sẽ hướng dẫn trẻ cách đặt câu hỏi và tìm kiếm thông tin để giải đáp câu hỏi của mình.

Chẳng hạn, khi kể câu chuyện “Chú dê đen”, GV có thể bày tỏ sự thương cảm khi dê trắng bị Chó sói ăn thịt và nói lên mong muốn: *Ước gì Dê trắng được cứu sống. Có bạn nào có mong muốn giống cô không?*

Từ nguyện vọng của trẻ, GV có thể khơi gợi để trẻ đặt câu hỏi cho bạn, ví dụ:

- *Vì sao bạn muốn Dê trắng không bị ăn thịt?*
- *Bạn làm cách nào để Dê trắng được cứu sống?*
- *Để Dê trắng dừng cảm như Dê đen được không?*
- *Dê đen có móng bằng đồng, có sừng bằng kim cương thật à?*
- *Nếu Dê trắng được cứu thì Dê trắng sẽ nói gì với Dê đen?*

...

Như vậy, với những tình huống có vấn đề, trẻ sẽ có cơ hội nêu lên những băn khoăn, thắc mắc của bản thân để các bạn khác hoặc GV giải đáp, chia sẻ quan điểm cá nhân. Quá trình hỏi đáp sẽ giúp trẻ mạnh dạn, tự tin đưa ra cách nghĩ của bản thân, thậm chí có thể là khác biệt hoàn toàn so với các bạn và GV. Đây là tiền đề cho sự sáng tạo, khát khao đổi mới, xây dựng và phát triển sau này ở trẻ.

3. Kết luận

Tư duy phản biện giúp trẻ hình thành nên cá tính riêng, thúc đẩy sự sáng tạo và hình thành nên tri thức cũng như các kỹ năng cần thiết trong cuộc sống. Chính vì thế, rèn luyện tư duy phản biện trong hoạt động làm quen với tác phẩm văn học cần được tiến hành thường xuyên, liên tục và phải áp dụng phối hợp nhiều phương pháp, biện pháp để đạt được mục tiêu đề ra. Những biện pháp rèn luyện tư duy phản biện mà chúng tôi đưa ra nếu được áp dụng vào thực tiễn

một cách hợp lý sẽ hỗ trợ tốt cho việc phát triển nhận thức, tư duy, qua đó góp phần nâng cao chất lượng chăm sóc, giáo dục trẻ 5 - 6 tuổi ở trường mầm non.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục & Đào tạo (2009); *Chương trình Giáo dục mầm non (Ban hành theo Thông tư số 17/2009/TT-BGDĐT ngày 25 tháng 7 năm 2009 của Bộ trưởng Bộ Giáo dục & Đào tạo, đã được sửa đổi, bổ sung bởi Thông tư 28/2016/TT-BGDĐT ngày 30 tháng 12 năm 2016*. Hà Nội

2. Nguyễn Ánh Tuyết (2008), *Tâm lý học trẻ em lứa tuổi mầm non*, NXB Đại học sư phạm, Hà Nội.

3. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2021), *Chương trình giáo dục Mầm non ban hành theo thông tư 51/2020/TT-BGDĐT, ngày 31 tháng 12 năm 2020*, Nxb Giáo dục Việt Nam. Hà Nội

4. Dương Thị Thúy Vinh, (2019), *Giáo trình Phát triển ngôn ngữ cho trẻ mầm non*, Nxb ĐH Thái Nguyên.

5. Đỗ Thị Minh Liên (2012). *Lý luận và phương pháp hình thành biểu tượng toán học sơ đẳng cho trẻ mầm non*. NXB ĐHSP. Hà Nội

6. Lê Thu Hương (Chủ biên) (2010), *Hướng dẫn tổ chức thực hiện các hoạt động giáo dục trong trường mầm non theo chủ đề cho trẻ 3-4 tuổi, 4-5 tuổi, 5-6 tuổi*. NXBGD Việt Nam. Hà Nội

7. Leonchev A.N (1979), *Sự phát triển tâm lý trẻ em, dịch từ tiếng Nga, Trường CĐSP Mẫu giáo TƯ 3, TP. Hồ Chí Minh*.

8. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2021), *Chương trình giáo dục Mầm non ban hành theo thông tư 51/2020/TT-BGDĐT, ngày 31 tháng 12 năm 2020*, NXB GDVN. Hà Nội

9. Hà Nguyễn Kim Giang (2011), *Phương pháp tổ chức hoạt động làm quen với tác phẩm văn học*, NXB GD. Hà Nội

10. Lê Thị Thu Hương, Trần Thị Ngọc Trâm, Lê Thị Ánh Tuyết (2021), *Hướng dẫn tổ chức thực hiện chương trình giáo dục Mầm non Mẫu giáo lớn (5 - 6 tuổi) (theo Thông tư 51/2020/TT-BGDĐT ngày 31/12/2020)*, NXBGDVN. Hà Nội

11. Bùi Hạnh Lâm, Hoàng Thị Tú, Phạm Thị Hoài Thu (2022), *Giáo trình Hình thành biểu tượng toán học cho trẻ mầm non*, NXB ĐH Thái Nguyên.

12. Dương Thị Thúy Vinh (2019), *Giáo trình Phát triển ngôn ngữ cho trẻ mầm non*, NXB ĐH Thái Nguyên. Thái Nguyên

13. Nguyễn Ánh Tuyết (2007), *Giáo dục học Mầm non những vấn đề lý luận và thực tiễn*, NXB Đại học Sư phạm Hà Nội.